

INSTRUKTIONS- OCH ÖVNINGSFORMULÄR FÖR LEVNADSNIVÅUNDERSÖKNINGEN ÅR 2000

1.1 Introduktion

År 1968 genomfördes på låginkomstutredningens initiativ den första levnadsnivåundersökningen (LNU), en undersökning som blivit stilbildande. Såväl i den löpande svenska statistikproduktionen – genom SCB:s ULF-undersökningar – som i andra länder har undersökningar etablerats som bygger på LNU:s koncept. Grunden är att ett riksrepresentativt urval av den vuxna svenska befolkningen intervjuas om sina faktiska levnadsförhållanden inom en rad områden som är centrala för människors liv, t.ex. hälsa, ekonomi, fritid, boende, politiskt deltagande och sysselsättning/arbetsförhållanden. År 1974 och 1981 ställde Riksdagen medel till förfogande för ytterligare två levnadsnivåundersökningar. År 1991 genomfördes återigen en replikation, då finansierad av åtta olika forskningsråd. Vid alla dessa tidpunkter har i huvudsak samma frågor om levnadsvillkor ställts, men i LNU91 skedde en metodutveckling med ett inslag av fler frågor av retrospektiv natur (fr.a. om intervjupersonernas sysselsättningar genom åren). Nu genomför vi levnadsnivåundersökningen år 2000 (LNU2000), alltså för femte decenniet i rad. Den finansieras av Forskningsrådsnämnden (FRN) och Socialvetenskapliga forskningsrådet (SFR) via deras gemensamma kommitté för longitudinell forskning.

Frågorna i de tidigare undersökningarna har till stor del ställts till samma personer, vilket medför att en betydande "panel" - nästan 3.000 individer - har intervjuats vid samtliga fyra tillfällen. Panelansatsen medför ökade möjligheter att svara på centrala frågor om människors levnadsnivå. Bara genom att följa enskilda individer över tid kan man avgöra t.ex. uppväxtvillkorens betydelse för senare livsvillkor, vilken betydelse arbetsförhållandena har för människors hälsa senare i livet, vilka konsekvenser förändrade familjeförhållanden har eller vad vuxenutbildning betyder för vilket arbete man får.

Fältarbetet har vid alla fyra tidigare tillfällena med stor framgång genomförts av SCB:s intervjuare. Bortfallet har varje gång varit relativt litet. Många utomstående användare av levnadsnivåmaterialet har prisat det för dess höga kvalitet.

Intervjuerna i levnadsnivåmaterialet har kompletterats med uppgifter om bland annat inkomster. Den därigenom skapade databasen har möjliggjort omfattande beskrivningar och analyser av välfärden i Sverige från sent 1960-tal fram till början av 1990-talet, bland annat

av hur välfärden utvecklats för män och kvinnor, hur den fördelas mellan olika ålders- och socialgrupper och mellan boende i olika ortstyper. Resultaten har publicerats i ett trettiotal avhandlingar, många rapporter och hundratals publicerade artiklar, främst skrivna av forskare knutna till Institutet för social forskning (SOFI), som sedan 1972 haft ansvaret för LNU.

Resultaten har blivit uppmärksammade i Sverige, där de fungerat som ett kunskapsunderlag i den politiska debatten. Undersökningsresultaten har också kommit att spela en viktig roll för många politiska beslut, bland annat rörande pensionsåldern, arbetsmarknadspolitik, arbetsmiljölagstiftning och vuxenutbildning.

Den svenska välfärdsforskningen har väckt stort intresse i det internationella forskarsamhället. Så skriver t ex presidenten i Finlands Akademi, professor Erik Allardt, att svensk samhällsforskning har i levnadsnivåundersökningarna och deras replikering så att säga gjort en inmutning på den internationella marknaden och professor Aage Sorensen, vid Harvard University, ett av USA:s mest prestigefyllda universitet, beskriver levnadsnivåundersökningen som det "viktigaste svenska bidraget till internationell socialvetenskap sedan Gunnar Myrdal".

1.2 Levnadsnivå undersökningen år 2000

Grundtemat i forskningsprogrammet för LNU2000 är studier av familj och arbete, hur förhållanden inom den ena sfären inverkar på villkoren i den andra och hur vår familje- och arbetssituation bestämmer levnadsnivån inom andra områden, t.ex. hälsa och ekonomi. Information om människors situation vid flera olika tidpunkter under livet ökar väsentligt möjligheterna att besvara dessa frågor – förändringar i familjeförhållanden och byten av jobb och arbetsplatser kan relateras till varandra och till andra förhållanden.

För att ge fylligare information om hela familjens situation intervjuas i LNU2000 också hemmaboende barn i åldrarna 10-18 år (se avsnitt 4 nedan) och intervjupersonens make/maka/sambo (avsnitt 5). Individens levnadsförhållanden påverkas naturligtvis av barnens hälsa och allmänna levnadsförhållanden, liksom makarna har ett ömsesidigt inflytande på varandra (t.ex. via deras arbetsförhållanden, arbetstider, fritidsintressen och hälsa).

Till huvudundersökningen i LNU2000 finns en arbetsplatsdel kopplad, genom en särskild studie av arbetsplatserna där intervjupersonerna arbetar. Informationen ger en bättre möjlighet att bättre kunna förstå hur situationen vid arbetsplatsen påverkar anställdas levnadsvillkor. Därmed kan vi i LNU2000 ge en bild av människors två viktigaste omgivningar, nämligen familjen och arbetet. Välfärdsanalyserna kan därigenom ges en extra dimension. Studien av arbetsplatser, som är en replikation av den pionjärstudie som gjordes inom ramen för LNU91, är också en självständig studie av svenska arbetsplatser, deras personal- och lönepolitik,

lönsamhet, och yrkes- och könsstruktur.

Forskningsprogrammet för LNU2000 är omfattande och här redovisar vi bara punktvis några av de problemområden som skall undersökas:

- Välfärdens förändring under 1990-talet: Har välfärden försämrats när flera av de stora trygghetssystemen urholkats? Vilka grupper har i så fall drabbats?
- Att växa upp i splittrade eller ombildade familjer: Hur påverkas individers sociala kontakter med familj och släkt av familjeupplösning och familjeombildning?
- Folkhälsans utveckling över tid: fortsätter hälsoförbättringen bland de äldre? Ökar eller minskar förekomsten av förslitningsskador och kan dessa relateras till individers yrkeshistoria?
- Hushållsarbetets fördelning och dess konsekvenser för mäns och kvinnors karriärmöjligheter: Hur påverkar föräldrarnas fördelning av hushållssysslorna deras söners och döttrars deltagande i sådana sysslor?
- Arbetsmiljöns förändring: har de goda jobben blivit fler eller har stressfyllda arbeten blivit vanligare? Har kvinnor kommit att drabbas mer av dålig psykosocial arbetsmiljö?
- Barnens levnadsvillkor: Vilka grupper av barn är utsatta för välfärdsproblem? Är barn till arbetslösa eller ensamstående föräldrar särskilt utsatta för nedsatt psykiskt välbefinnande?
- Ojämlighetens förändring över tid: Har löneskillnaderna ökat eller minskat? Har den sociala rörligheten förändrats – är t.ex. det sociala ursprunget av mindre betydelse för yngre generationer?
- Förändringarna i barnafödande: Kan nedgången i fruktsamhet mot slutet av 1990-talet förklaras av ökade arbetslöshetsrisker eller försämrad ekonomisk trygghet?
- Invandrarnas levnadsvillkor: Hur integreras invandrarna i det svenska samhället? Har invandrarna efter några år i Sverige det sämre än de infödda svenskarna? Hur går det för barn till invandrare? Är det kanske de manliga invandrarna som kommer in i samhället medan de kvinnliga förblir utanför?

1.3 Varför skall man delta i sådana här undersökningar?

Undersökningar som LNU ger kunskap om samhället och samhällsutvecklingen som man inte kan få på annat håll. Det är lätt att tro att vi ändå vet hur det är, men utan intervjuer med vanliga människor kan vi inte få en bild över t.ex. folkhälsans förändring, arbetsmiljöns

utveckling, barnens levnadsvillkor, ojämlikhetens förändring eller om kvinnor och män blir mer eller kanske mindre jämställda. När man ser på TV om välfärdens utveckling eller förhållandena för vissa grupper kommer resultaten nästan alltid från undersökningar som den här.

Den kunskap som kommer ur undersökningen är viktig för att människor skall kunna grunda sin uppfattning om samhället och dess utveckling på fakta – och ju fler som deltar desto säkrare bild över samhället får vi. Kunskapen är i sin tur grundläggande för att medborgare skall kunna ställa krav på politiker och andra makthavare. Många resultat har fått stor praktisk nytta. Reformen om vuxenutbildning och hälsovård har följt på LNU:s resultat och de har använts för att förbättra arbetsmiljön, utvärdera skattereformer och i flera arbeten i kvinnomaktutredningen.

För att spegla hela den vuxna befolkningens levnadsvillkor genom att intervjua bara 7.000 personer krävs ett statistiskt urval, där i LNU:s fall varje intervjuperson får representera 1.000 andra. Urvalet, som är som ett Sverige i miniatyr, är konstruerat så att ingen individ som ingår kan ersättas. Vissa anser att de nog inte är så representativa att de borde ingå, andra menar att de är så vanliga att deras liv knappast kan vara till forskarnas intresse. Men alla som ingår i urvalet behövs! Och ju fler som ställer upp desto mer tillförlitliga blir de resultat som baseras på undersökningen.

De som deltar i LNU2000 bidrar till att vi alla medborgare får en så korrekt bild som möjligt om hur välfärden förändras och fördelas i Sverige; om hälsa och arbetsmiljö, om gamlas och ungas villkor. Dessutom är man med och skriver historia: den bild av Sverige i början av 2000-talet som undersökningen tecknar kommer att vara värdefull även för kommande generationer.

1.4 Information, sekretess och säkerhet

I broschyren *Välfärd i förändring* som skickas ut tillsammans med IP-brevet beskrivs undersökningen och exempel på tidigare forskning ges. Där ges också en beskrivning av vilken sekretess som omger den. Alla inblandade har tystnadsplikt, resultaten redovisas inte så att någon enskild person kan identifieras, alla intervjuade har rätt till registerutdrag, intervjun kan när som helst avbrytas, intervjupersonen kan ändra på givna svar och även välja att i efterhand utgå ur materialet. Materialet används bara till forskning och inga identifierande uppgifter (som namn, adress eller personnummer) förvaras tillsammans med de ifyllda frågeformulären eller finns åtkomliga på datamedia för forskare.

2. TEKNISKA UPPGIFTER OM HUVUDUNDERSÖKNINGEN

2.1 Urvalet

I stort sett intervjuar vi samma personer som 1991. För att få en fullständig bild av förhållandena år 2000, som är jämförbar med dem från 1968, 1974, 1981 och 1991, går vi också ut till några grupper som inte intervjuades 1991.

Urvalet 1991 omfattade ungefär var tusende i befolkningen 18-75 år. De är nu nio år äldre, dvs 27-84 år. För att vi skall få samma åldersintervall som tidigare har de som blivit äldre än 75 år fått utgå (de skall i stället intervjuas i en separat äldreundersökning, som kommer att genomföras senare), och istället har vi lagt till en ny kull ungdomar i åldrarna 18-27 år (födda 1974-1982).¹ Vi har också kompletterat urvalet med invandrare, som kommit till Sverige sedan 1991.

Allt som allt innebär detta att nära 7 000 personer, utvalda så att de representerar Sveriges befolkning i åldrarna 18-75 år, ingår i undersökningen. Urvalet motsvarar också denna gång ungefär var tusende person i dessa åldrar.

2.2 Allmänt om frågeformulären

LNU2000 innehåller tre olika frågeformulär, där nästan alla frågor är desamma, men där några avsnitt skiljer sig åt. Uppdelningen kommer sig av att vissa intervjupersoner (panelen) deltagit tidigare och att vi därför inte behöver fråga dem igen om deras uppväxt, utbildning och sysselsättningar (fram till 1991). De som aldrig tidigare intervjuats (dvs. nästan enbart ungdomar och invandrare) får ett frågeformulär som kallas NY och som innehåller fjorton olika avsnitt. De som tidigare deltagit (kategorier kallade PS och PU) får en reducerad uppsättning frågor om uppväxtvillkor och de får inte avsnittet om utbildning (istället får de en fråga om de genomgått någon utbildning under de tio senaste åren).

Vilken frågeblankett skall användas? Längst upp till vänster finns en färglagd ruta med en panelkod (NY, PS eller PU). Varje urvalspersons UB-blankett har en motsvarande färg och kod. Dessutom finns panelkoden som siffra (1, 2, 3) och som första siffra i UB-numret. Det är avgörande för intervjun att rätt blankett används!

I många delar följer uppläggningsen av frågeblanketten den som Du är van vid från ULF-blanketten. Det finns ändå vissa skillnader. Det är framför allt uppväxtavsnittet, familjedelen och sysselsättningsbiografin som är annorlunda. Familjeavsnittet innehåller ett antal frågor

---

¹ Levnadsnivåundersökningarna 1968, 1974 och 1981 omfattar urval av befolkningen 15-75 år.

om varje barn, uppdelat på barn som bor i hushållet och barn som bor utanför hushållet. Uppläggningsen är sådan att varje frågebatteri går igenom barn för barn. Idén med sysselsättningsbiografen är att med utgångspunkt i en persons första riktiga jobb (som varat i minst sex månader) följa hans/hennes huvudsakliga sysselsättningar fram till intervju-tidpunkten. Det innebär att vi vill notera alla förändringar av sysselsättning som kommer av byte av jobb eller arbetsplats – men också av att man avbryter jobbet en längre eller kortare tid för annan sysselsättning, t.ex. föräldradighet, studier, arbetslöshet eller pensionering. Gränsen för att en sådan aktivitet skall tas med är om den pågått en månad eller längre (notera att semester och sjukskrivningar inte skall räknas!). Detta avsnitt var en nyhet i 1991 års undersökning och för alla som intervjuades då finns ju redan uppgifter om sysselsättningar fram till 1991. För denna grupp (som kallas PS) frågar vi om sysselsättningar från januari 1990 och fram till intervju-tidpunkten. Detta betyder en avsevärd tidsbesparing.

Svarskortet om hälsa (svarskort 135) innehåller en lång rad sjukdomar och besvär. Du kan antingen läsa upp listan själv eller låta IP läsa den själv. Det här sättet att fråga om hälsa har visat sig fånga upp ohälsa mycket väl - risken att glömma något besvär är mindre än vid mer allmänna frågor.

Ett av de mer omfattande avsnitten är det som behandlar sysselsättning och arbetsplatsförhållanden. För att kunna belysa alla grupperns förhållanden under föregående vecka är avsnittet uppdelat med specialfrågor till olika kategorier (anställda, förvärvsarbetande, jordbrukare, företagare, fria yrkesutövare, arbetslösa, pensionärer och övriga). Dessa urskiljs inledningsvis i Fråga 160b och det kan vara idé att lägga ett bokmärke för denna sida under intervjun för att gå tillbaka och kontrollera om ytterligare något frågebatteri skall ställas.

Formuläret kan verka mer omfattande än det faktiskt är, eftersom det inte i sin helhet skall ställas till någon intervju-person. För relativt stora kategorier, t ex pensionärer och studerande blir bara drygt halva formuläret aktuellt. Praktiskt taget alla frågor är faktafrågor med fasta svaralternativ. Vi räknar med en genomsnittlig intervju-tid på ca 75 minuter.

3. FÄLTARBETET, HUVUDUNDERSÖKNINGEN

3.1 Fältarbetstid

Fältarbetet indelas i tre omgångar, två före sommaren och en efter sommaren. Fältarbetstid meddelas inför respektive fältarbetsomgång i följebrevet från SCB/I. De *preliminära* fältarbetsveckorna under våren är 11-17 resp 18-24.

3.2 Telefonkontakt och bokning, direktkontakt

Inroduktionsbrev och folder skickas i denna undersökning centralt. Denna tidpunkt meddelas Dig inför respektive fältarbetsomgång i följebrevet.

I de fall där urvalspersonen enligt UB är av utländsk nationalitet och språksvårigheter uppstår skall Du kontakta tolk som kan beskriva innehållet i informationsmaterialet för urvalspersonen. *Här är ett tre-parts-samtal en bra metod.*

Du söker i vanlig ordning kontakt per telefon. Vid denna kontakt skall Du boka tid för intervju. Om Du skulle föredra att göra direktbesök utan föregående telefonkontakt tillåter vi detta under förutsättning att avståndet till IP inte överstiger två mil. Om avståndet är längre får besöket göras i samband med något annat ärende i grannskapet. Någon särskild kontakt med Örebro krävs således ej i dessa fall. I övriga fall bör Du ta kontakt med din fältsam i Örebro (Arne/Susanna/Monica).

3.3 Intervjun

För första intervjun Du genomför gäller att Du på *både* insändningskuvert och frågeblankettens försida noterar FÖRSTA INTERVJU. Vår ambition är att ha en första kontakt med varje intervjuare så snart den första intervjun är genomförd.

Målsättningen är att samtliga intervjuer skall genomföras som besöksintervjuer.

Intervjun beräknas ta ca 75 minuter.

Intervjuerna bör genomföras i enrum. Om det inte går att intervjua i enrum försök att avskärma er från andra personer i rummet.

Som ovan nämndes: Om IP inte talar svenska får tolk anlitas.

3.4 Åtgärder om IP är sjuk eller gammal

Om IP är sjuk eller intagen på vårdanstalt brukar man oftast få acceptera det som bortfall. I denna undersökning där ett av syftena är att speciellt kartlägga sjuklighet är det viktigt att

försöka nå även dessa personer.

Vid behov bör Du ta kontakt med anhörig, läkare, sköterska, kurator etc för att avgöra lämpligheten att kontakta IP.

Om IP är akut sjuk be att få göra intervjun någon vecka senare, om det går bättre då. Intervjun kan bli lång och tröttsam om IP är gammal eller sjuklig. Om IP verkar klart uttröttad är det ingenting som hindrar Dig från att ta en rast eller göra ett avbrott i intervjun så att IP får vila en stund. Du kan även återkomma en annan dag.

3.5 Indirekta intervjuer

I ett fåtal fall kan indirekta intervjuer förekomma. Som en sista utväg får indirekta intervjuer göras i följande fall:

- a) då IP är sjuk och inte förväntas tillfriskna under fältarbetsperioden
- b) då IP lider av någon långvarig sjukdom som omöjliggör intervju (t ex om IP lider av dövhet, senilitet eller mental störning);
- c) då IP inte talar svenska. (I första hand bör dock tolk anlitas.);
- d) då IP inte kan nås före utgången av fältarbetsperioden;

För IP som vistas utomlands görs indirekt intervju om IP har make/maka/sambo i Sverige.

För fall där IP återvänder till Sverige före fältarbetsperiodens slut skall direkt intervju göras. I alla tveksamma fall kontaktar Du Örebro.

Indirekt intervju skall göras med någon som är väl insatt i IP:s förhållanden, exempelvis make/maka, föräldrar eller annan nära anhörig. Andra tänkbara personer är kurator och avdelningssköterska. Tillstånd krävs i sådant fall av klinikchef eller sköterska. Innan indirekt intervju genomföres skall samtycke inhämtas från den person intervjun skall avse (IP). Indirekt intervju får inte göras mot IP:s önskan.

Då Du gör en indirekt intervju måste Du på UB:n ge en klar beskrivning av varför Du gjort detta och vem som besvarat frågorna rörande IP:s förhållanden.

I LNU finns inget speciellt formulär för indirekt intervju. I stället skall alla frågorna ställas och kan inte den person som får frågorna ge ett svar så markera ett snedstreck över frågenumret. Anledningen till att vi saknar en speciell blankett för indirekt intervju är att vi inte vill göra en begränsning från ursprungsblankettens frågor. Vi tar hellre intervju på hela blanketten och en viss osäkerhet i vissa svar än använder en förkortad blankett där informationen kan bli begränsad.

3.6 Spårning, kontakt, eventuell vägran

Urvalet är telefon-nummer-satt genom TeleMatch. De urvalspersoner som vi inte hittade telefon-nummer till får ett sk telefonbrev utsänt till sig. Det anländer max två dagar efter att de fått ip-brevet. Så snart dessa brev från urvalspersonen anländer Örebro så sänder vi ut dem till Dig eller meddelar Dig via mail. Det är mycket viktigt att spåra och kontakta IP på ett tidigt stadium i fältarbetet, inte minst då ip-brevet gått ut centralt. Kontakt för bokning bör ske så snart som möjligt. Varje spårningsinsats och kontaktförsök skall noteras på UB:n. Det räcker inte med bara ett staket över telefonpåringningar. För övrigt gäller samma förfarande som i ULF. Det innebär att Du tar kontakt med IP på ett tidigt stadium och fortsätter bearbetningen kontinuerligt om den första kontakten inte leder till intervju. Du skall alltså göra förnyade ansträngningar med IP som verkar tveksam eller avvisande till att medverka.

Om en urvalsperson inte vill medverka, försök förklara syftet med undersökningen. Om du får ett intryck av att det är något tillfälligt som gör att IP inte vill delta, kan det vara klokt att avsluta samtalet innan IP formulerar en uttalad vägran och sedan återkomma efter någon vecka. Notera noga på UB:n vilken orsak IP anger för att inte medverka.

Det förekommer också att IP vägrar att besvara vissa enskilda frågor som de upplever som känsliga. I så fall hoppar Du över dem och fortsätter intervjun. I samband med att Du avslutar den kan Du fråga IP om han, när han nu känner till innehållet i hela intervjun, fortfarande inte vill besvara de frågor som ni tidigare hoppade över.

3.7 Markeringsteknik mm.

Svaren markeras genom att ringa in förtryckta svars-koder eller genom att fylla i siffror eller andra uppgifter på angivna platser.

Gör anteckningar eller kommentarer till varje svar som kan tyckas egendomligt eller tvetydigt. Anteckna också spontana kommentarer från IP oberoende av om det finns någon anmärkningsrad eller ej. Vi läser alla marginalanteckningar!

Om du inte kan få svar på en fråga som skall ställas till IP är det viktigt att Du gör en anmärkning om varför svaret saknas. Annars riskerar Du att bli kontaktad för komplettering.

Förutom frågorna finns, precis som i ULF-blanketten, svarsalternativ som inte skall läsas för IP, olika typer av anvisningar till Dig etc. För att Du skall kunna skilja på vad som skall och inte skall läsas upp har vi använt olika stilsorter samt små och stora bokstäver, på samma sätt som i ULF-blanketten. Följande gäller:

Anvisningar om vilka som skall besvara ett avsnitt och vilka som skall hoppa till nästa

redovisas *i kursiv stil*. Frågenummer med **fet stil** markerar att frågorna skall ställas till alla.

Den text i formuläret som står med liten stil (gemena) är själva frågan som du alltid skall läsa upp för IP. Om någon del av frågan står inom parentes skall Du dock välja själv om det passar att läsa upp den delen eller ej.

Svarsalternativ som inte skall läsas upp är skrivna med stora bokstäver (VERSALER) medan anvisningar till dig om hur frågorna skall ställas etc. *är skrivna med kursiv stil*.

3.8 Insändning av genomförda intervjuer

Glöm inte att intervjun skall sändas in i ett separat kuvert, skild från UB:n. Intervjuerna insändes så snart de är klara. Före insändningen av intervjuerna skall Du givetvis ha granskat dem så att Du är säker på att de är fullständiga. Saknas svar på någon enstaka fråga så skall anledningen till detta finnas antecknad i anslutning till frågan. På kuvertet för huvudundersökningens frågeblankett liksom dito för ev bortfall skriver Du LNU .

3.9 UB-blanketten

Notera på UB:n eventuell ogift sambos personnummer, gärna med någon namnnotering då det ibland kan bli fel när man skriver personnumret. Uppge också de fall där ip vägrar uppge sambos personnummer så att vi när vi ringer och kompletterar uppgiften vet om Du glömt notera eller om ip vägrar.

Alla hemmaboende barn under 18 år noteras med personnummer. För barn som är aktuella för barnintervjun (födda 1982-1990) noterar Du även *resultat* kod.

För maken/makan/sambon noterar Du om denne fått en enkät. I de fall där maken/makan/sambon inte varit hemma och kunnat fylla i partner-enkäten samtidigt med huvud-intervjun så är det viktigt att Du noterar *datumet* för när enkäten lämnades i hushållet. Det är viktigt för att kunna tajma efterföljande p åminnelsearbete. (Detta sköts centralt från Örebro.) Även de hushåll där make/maka/sambo inte finns vill vi ha en notering på UB:n i rutan som benämns Nej, ej aktuellt .

Till LNU är också kopplad en undersökning om svenska arbetsplatser. För att den undersökningen skall bli möjlig att genomföra så är det viktigt att Du på UB:n noterar namn och adress till arbetsplatsen (från fråga 162 i huvudundersökningens frågeblankett).

Dessutom skall Du på UB:n notera ett kryss vid JA eller NEJ om arbetsplatsen f år kontaktas. Det svaret erhåller Du i frågeblankettens sista fråga där Du introducerar och erhåller IP:s samtycke eller ej till denna kontakt med arbetsplatsen. ***Notera även telefonnummer till arbetsplatsen på UB:n, om ip samtycker till kontakten.***

4. BARN-LNU

Det brukar ofta påtalas att barnen sällan får komma till tals när det gäller studier om välfärd. Undersökningar som görs om barnens villkor baseras ofta på uppgifter från föräldrar eller på annan statistik. I samband med LNU2000 kommer vi att för första gången råda bot på detta, genom att vi intervjuar barn till våra intervjupersoner. Därmed kan vi för första gången ge en bred beskrivning av barns och ungdomars välfärd. Områden som undersökningen gäller är t.ex. ekonomiska resurser, fritidssysselsättningar, skolsituation, familjeförhållanden, stress och andra hälsofrågor.

Speciellt intressant är det att sedan studera hur föräldrarnas levnadsförhållanden påverkar barnens. En viktig fråga att analysera nu är t.ex. huruvida barn till föräldrar som varit arbetslösa under 1990-talet har det.

Upplägget är att barnen intervjuas via bandspelare (s.k. Free-style eller Walk-man) och fyller i ett svarshäfte som läggs i ett svarskuvert som sedan intervjuaren tar med. Barnintervjuerna kan därmed göras samtidigt med vuxen-intervjun. Utgångspunkten är att alla barn i hushållet (IP:s och/eller makens/makans/sambons) födda 1982-1990 skall intervjuas. Det kan alltså i vissa fall bli två intervjuer, i sällsynta fall tre.

Som ett tack för sitt deltagande får IP:s barn den bandspelare på vilken intervjun görs.

4.1 Vilka barn ska intervjuas?

a) Att fråga efter / klargöra vid bokningen av intervjun:

- *Finns det några barn som bor i IP:s hushåll?*
- *Är något/några av dessa barn födda mellan 1982 och 1990?*
- *Hur många?*

De barn som bor i hushållet och är födda 1982-1990 (de är/blir 10-18 år under år 2000) ska intervjuas. Hit räknas både IP:s egna och IP:s sambos barn (inkl. adopterade barn).

b) Att om möjligt fråga om / klargöra vid bokningen av intervjun:

- *Har det här barnet båla sina föräldrar i hushållet? Om inte - bor barnet med sin mamma eller sin pappa?*

Detta behöver Du veta för att få med Dig rätt bandtyp: Familjetyp 1,2 eller 3 och motsvarande svarshäfte Familjetyp; 1, 2 eller 3. Detta är kanske inte möjligt att vi varje bokning klargöra, då får Du bära med Dig kassetter och svarshäften av alla typer för att vara garaderad. (De väger inte värst.)

4.2 Val av kassetband och svarshäfte:

Det finns tre typer av intervjuer (kassetband+svarshäfte) för barn och ungdomar. Dessa utgår från familjetyp, dvs vilka personer som finns i hushållet. Det är viktigt att rätt familjetyp väljs annars blir vissa frågor obegripliga för barnet.

Familjetyperna är följande:

- ***Familjetyp 1 (grönt svarshäfte och grönt kassetband):***

Barnet bor med båda sina föräldrar.

- ***Familjetyp 2 (rött svarshäfte och rött kassetband):***

Barnet bor med sin mamma, dvs IP *eller* IP:s sambo är mor till barnet medan barnets far inte bor i hushållet.

- ***Familjetyp 3 (blått svarshäfte och blått kassetband):***

Barnet bor med sin pappa, dvs IP *eller* IP:s sambo är far till barnet medan barnets mor inte bor i hushållet.

Observera att barnen i samma hushåll kan ha olika familjetyper. Om t.ex. IP och dennes sambo har var sitt barn från tidigare förhållanden och ett barn gemensamt så ska de tre barnen alla ha olika band/svarshäften. Att rätt barn får rätt band/svarshäfte visar sig när man tillsammans fyller i första sidan på svarshäftet vid besöket hos familjen.

4.3 Speciella fall med särskilda lösningar

Nedan följer en beskrivning av fem speciella och ovanliga fall som Du som intervjuare kan stöta på och hur dessa hanteras.

Specialfall 1 – Barnet bor sällan i hushållet

Om barnet endast bor i hushållet ibland, vilket t. ex. kan vara fallet om föräldrarna separerat, kan frågan uppstå om barnet ska tas med eller inte. Här gäller att barnet ska intervjuas om det bor minst en tredjedel av tiden i hushållet.

Specialfall 2 – Barnet har inte sina föräldrar i hushållet

I ett mycket litet antal familjer kommer det att finnas barn som IP har vårdnaden om men där barnet varken är eget eller sambos barn. Barnet kan vara fosterbarn. Det kan också vara syskonbarn eller barnbarn som inte har sina egna föräldrar i hushållet. Intervjun är inte skraddarsydd för dessa barn eftersom vi ställer frågor om barnets mamma och pappa. Det kan kännas fel för barnet att svara på dessa frågor men det kan också kännas fel att inte bli

intervjuad. Vi löser problemet genom att ge barnet intervjun för familjetyp 1 som innehåller två frågor om mamma och två frågor om pappa.

Vid dessa specialfall (av typ 2) ber Du som intervjuare barnet att vid frågorna om mamma och pappa tänka på den person som fungerar som en mor (t.ex. barnets fostermor, mormor, farmor, moster eller faster) vid frågor om mamma och att tänka på den person som fungerar som en far (t.ex. barnets fosterfar, morfar, farfar, morbror eller farbror) vid frågor om pappa. Om barnet tycker att detta är svårt kan han/hon hoppa över dessa fyra frågor.

Specialfall 3 – Barnet har slutat skolan

Ett litet antal ungdomar kommer att ha slutat skolan och det finns frågor i intervjun som gäller situationen i skolan. I sådana fall ber intervjuaren dessa barn att tänka på sitt senaste skolår vid dessa frågor. Detta framgår också av svarshäftets omslagssida som fylls i av intervjuaren vid besöket hos familjen.

Specialfall 4 – Barnet har ett funktionshinder

Vid frågan om IP tror att barnet kan intervjuas och/eller när IP får information om intervjumetoden (se nästa sida) borde det framkomma om det finns speciella hinder för intervjun, t. ex. att barnet har ett förståndshandikapp, läs- och skrivsvårigheter, problem med syn eller hörsel. Om barnet kan intervjuas är en bedömningsfråga som får avgöras av förälder i samråd med intervjuare. Intervjuaren kan dock tänka på att milda läs- och skrivsvårigheter inte behöver vara ett hinder eftersom både frågor och svar läses upp på bandspelaren. Dessutom kan ett dövt barn som läser bra fylla i den typ av formulär som heter Intervjuarens formulär där allt finns i skrift. Om intervjun genomförs med Intervjuarens formulär så för Du över UB-nummer och svar till ett motsvarande svarsformulär (grönt/rött/blått) och sänder in detta. (Ett nytt Intervjuarens formulär rekvideras genom mail till B-M Ståhlberg SCB/I, så att Du alltid har ett i beredskap om Du stöter på ytterligare barn med någon form av handikapp och behöver genomföra intervjun utan bandspelare.)

Specialfall 5 - Barnet förstår/talar svenska dåligt

Om barnet inte behärskar svenska i tillräcklig grad är sannolikheten för att föräldern inte heller gör det hög. Alltså har du redan, så här långt kommen, en tolk i hushållet som Du utnyttjar till att läsa frågorna i Intervjuarens formulär . Din uppgift är att föra in svaren i svarshäfte av rätt typ (som svarar mot familjebilden).

Syskon som eventuellt vill hjälpa sina, äldre eller yngre syskon som av någon anledning har svagare kunskaper i svenska, ställer vi oss avvisande till. Risken för att påverka svaren är för stor. I de fall där tolk inte behövs för vuxenintervjun och någon av barnen inte behärskar

svenska tillräckligt så skall barnintervjun kodas med koden för Spr åksvårigheter . Men som sagt, där tolk redan bokats för vuxenintervjun, nyttjar Du denne även till barnintervjun i de ytterst få fall där det så behövs.

4.4 Medgivande till att bli intervjuad

Vi behöver IP:s medgivande för barnintervjun och får då även en indikation på hur barnet ställer sig till att bli intervjuad. Om IP är positiv till barnintervjun är det bra om tidpunkten för intervjun bokas även med tanke på barnet/barnen. Om detta är svårt så prioriteras intervjun med IP själv – barnintervjun kan göras senare per telefon, men IP-intervjun måste vi alltid göra allt för att ta in via personlig intervju.

Om IP vill se frågorna till barnet innan medgivande ges (eller är intresserad av att se dem av andra skäl) finns en lista med frågor att visa föräldern vid mötet. Denna lista bör alltid erbjudas föräldern vid mötet (säg t.ex. att det finns en lista med frågorna att titta på om föräldern vill).

Nedan följer en lista på information som kan användas vid bokningen.

Beskrivning av undersökningen

Undersökningen går ut på att beskriva levnadsvillkoren för barn och ungdomar i Sverige. Det handlar om levnadsvillkor i vid bemärkelse så vi frågar om många olika saker. Vi frågar t.ex. om vad man gör på fritiden, vilka saker man har, situationen i skolan, familjeförhållanden och vad man tror om framtiden.

Argument för att delta

Levnadsförhållandena brukar vanligtvis beskrivas för de vuxna i befolkningen och det är mycket ovanligt att man frågar barn om deras förhållanden. Det finns därför en kunskapslucka vilket gör den här undersökningen väldigt viktig. Den kommer inte minst att vara betydelsefull när man ska försöka förbättra barnens villkor i samhället.

Beskrivning av intervjumetoden

Barnet kommer att få frågorna upplästa för sig på bandspelare och barnet markerar sitt svar i ett svarshäfte. Det hela tar ca 30 minuter.

Belöning

De barn som är med i undersökningen får den freestyle som intervjun genomfördes med. Om detta inte verkar lockande finns istället möjlighet att få två biocheckar. *Detta sker genom att*

Du via mail meddelar Din fältsam (Arne/Monica/Susanna) namn och adress på barnet samt att det är två biocheckar som skall sändas ut.

Problem med avundsjuka bland yngre syskon som följd av gåvorna förväntas Du lösa så smidigt det går (det är ju faktiskt inte jultomten som kommer på besök utan en IVE från SCB). Situationen borde ha uppkommit tidigare i hushållet att ett barn får något i gengäld för någon insats som denne gjort och att det andra barnet inte får något. Ytterst är det föräldrarnas uppgift att medla i dessa fall och de bör ha en viss vana att hantera dessa situationer. Undantagsvis ersätts små utgifter för t ex en godispåse mot kvitto. Vill dock betona att dessa gåvor inte är budgeterade i undersökningen.

4.5 Intervjuarens formulär

I Intervjuarens formulär finns en sammanställning av frågorna på bandet och svaren i svarshäftet. I ett fåtal fall finns även förtydliganden av frågorna ifall barnet skulle behöva det. Det är dock inte meningen att barnet ska behöva ställa frågor till intervjuaren utan tanken är att barnet ska kunna klara sig själv. Varje fråga är granskad med tanke på att den ska vara begriplig för ett barn. Hur det går för det enskilda barnet beror förstås bl. a. på mognadsgrad. Att uppmuntra barnet till att sitta i sitt eget rum kan minska störningsmomenten för både barn och vuxna. Vissa barn kan dock känna sig tryggare om de får sitta i närheten av de vuxna.

I de sällsynta fall där Du måste genomföra intervjun med Intervjuarens formulär, se avsnittet om Speciella fall 4 - Barnet har ett funktionshinder, ovan. Om intervjun genomförs med Intervjuarens formulär så för Du över UB-nummer och svar till ett motsvarande svarsformulär (grönt/rött/eller blått) och sänder in detta.

Ett nytt Intervjuarens formulär rekvideras genom mail till B-M Ståhlberg SCB/I, så att Du alltid har ett i beredskap om Du stöter på ytterligare barn med någon form av handikapp och behöver genomföra intervjun utan bandspelare.

4.6 Sammanställning av intervjuarens material till LNU2000 - Barn och ungdomar

- Kassetband för familjetyp 1, 2 och 3
- Svarshäftet för familjetyp 1, 2 och 3
- Intervjuarens formulär för familjetyp 1, 2 och 3
- Frågelista att visa föräldrar
- Freestyle och batterier

4.7 Sammanfattning av de frågor intervjuaren behöver klargöra/få besvarade vid bokningen:

1. *Finns det några barn som bor i IP:s hushåll?*
2. *Är något/några av dessa barn födda mellan 1982 och 1990? Hur många?*
3. *Har det här barnet båda sina föräldrar i hushållet?*
4. *Om inte - bor barnet med sin mamma eller sin pappa?*

4.8 Uppföljningsintervju om barnet/barnen inte är hemma vid besöket

Som nämnts så skall huvudintervjun med den vuxne prioriteras, ingenting får störa den. Din ambition bör ändå vara att boka barnintervjun så att i så många fall som möjligt barnintervjun kan ske parallellt/samtidigt med vuxenintervjun. Du försöker så att säga boka in barnens närvaro. Om barnet/barnen inte är hemma så kan telefonintervju göras senare. De barn som vi intervjuar över telefon erhåller ingen free-style, men istället två bio-checkar. Så här gör Du:

- A. Kom överens med föräldern om en lämplig tid då barnet kan nås för en telefonintervju.
- B. Lämna kvar svarshäfte/svarshäften av rätt typ (1-3) i hushållet så att barnet kan titta i det när Du ringer upp. Skälet är att barnet skall kunna se svarsalternativen precis som vid free-style intervjun (detta för att metoderna bör vara så lika som möjligt, så att svaren inte påverkas av intervjumetod).
- C. Ring senare upp barnet och genomför intervjun genom att läsa upp frågorna i Intervjuarens formulär OCH NOTERA SVAREN I ETT SVARSHÄFTE AV TYPEN 1-3 (med rätt färg som motsvarar det som barnet tittar i.) Vid dessa telefonintervjuer behöver barnet inte markera sitt svar i andra änden av telefonen. Det viktiga är att barnet ser svarsalternativen.
- D. När telefonintervjun är klar så noterar Du UB-numret på framsidan (OBS! Ub-numret är 8 siffror långt), lägg sedan svarshäftet i ett insändningskuvert som Du noterar med BARN-LNU och skickar in det till Örebro.
- E. De barn som medverkar på detta sätt (genom telefonintervju) erhåller ingen free-style, dessa får nöja sig med två bio-checkar. Du skickar ett separat mail till Din fältsam (Arne/Monica/Susanna) med namn och adress till barnet och vad saken gäller, dvs två biocheckar. Skälet till att dessa barn inte erhåller free-style är att vi måste ha något incitament (någon morot) för att de skall hålla sig hemma vid tiden för intervjun med den vuxne urvalspersonen.

4.9 Noteringar på UB:n gällande barnen

I vuxen-intervju-blanketten i LNU, så uppmanas Du vid fråga 55 (A-S) att *Anteckna person-nummer på UB-blanketten* för barn födda 1982-2000 dvs hemmabonde barn under 19 år. För de barn som är aktuella för barnintervjun, barn födda **1982-1990** vill vi även ha en tvåsiffrig resultatkod. 12 för besök, 11 för telefon osv på traditionellt vis, även för bortfall.

4.10 Ub-numret

Det urvalsenhetsnummer som urvalspersonen har i vuxenintervjun tjänar också som urvalsenhetsnummer för barnintervjuerna. Det för Du över från vuxen-UB:n till svarshäftets framsida. (Observera att boxen eller utrymmet för UB-numret på svarshäftet endast upptar fem positioner trots att UB-numret i huvudundersökningen är åtta positioner – skriv då bara de tre första siffrorna till vänster om boxarna.)

DET ÄR VIKTIGT ATT DU FÖR ÖVER ALLA ÅTTA SIFFRORNA FRÅN UB:N TILL BARNETS SVARSHÄFTE!!

4.11 Råd och rekommendationer

- Visa alltid papperet som presenterar barnfrågorna för föräldern.
- Se till att få igång barnintervjun först och gärna i eget rum eller avskilt från vuxenintervjun.
- Inled med att fylla i försidan tillsammans med barnet. *Glöm inte UB-numret!*
- Ge barnet ett svarskuvert som denne kan lägga i svarshäftet i och be honom/henne försluta det omedelbart efter avslutad intervju. Märk kuvertet: *Barn-LNU*.
- Om någon vuxen mot förmodan skulle propsa på att se barnets svar så kan Du säga: Jag visar ju inte Dina svar för någon annan, så...
- Om barnet avbryter vuxenintervjun med frågor så är tanken att Du besvarar dessa frågor i första hand, inte föräldern.

OBS!

FÄLTET FÖR UB-NUMMER PÅ SVARSHÄFTE - FAMILJETYP 1-3 UPPTAR ENDAST 5 POSITIONER. Skälet är att dessa svarshäften trycktes innan UB-numret var klart.

5. MAKE-LNU

5.1 Allmänt om partnerenkäten

Vid intervjutillfället delas också en postal enkät ut till maken/makan/sambon (om det finns någon sådan som bor i hushållet). Den är på 10 sidor och innehåller nästan enbart ett urval av de frågor som ställs till intervjupersonen. Det är frågor om hälsa, arbete, sysselsättning, hushållssysslor m.m.

Anledningen till att vi också vill att maken/makan/sambon skall delta är att makens levnadsvillkor naturligtvis är viktigt för vår intervjuperson – makens arbetstider, hälsa m.m. är viktiga för IP:s välfärd. Familjen och hushållet är faktiskt en naturlig enhet för att studera människors levnadsnivå. En annan anledning att vilja veta något om makens situation är att i de fall vi intervjuar makarnas barn kommer vi annars att sakna information om den ena föräldern (om det är fråga om gemensamma barn). En viktig fråga för barnen är t.ex. om föräldrarna är fysiskt och/eller psykiskt utmattade när de kommer hem från jobbet. Den informationen får vi in från intervjupersonen (dvs. pappan eller mamman) men den är också viktig att ha även från den andre föräldern i hushållet.

5.2 Bokning

Normalt sett bokas inte maken vid bokningstillfället. Istället delas enkäten ut vid intervjutillfället. Anledningen till detta är att vi i första hand måste koncentrera oss på att få en intervju med intervjupersonen och inget får äventyra den bokningen. Det är möjligt att ta in partnerenkäten postalt senare, Du lämnar då ett svarskuvert. Skriv då MAKE-LNU på kuvertet.

Målet är dock alltid att försöka få med partnerenkäten hem efter IP-intervjun! De partnerenkäter som inte kan tas in och heller inte kommer in efter två veckor blir föremål för uppföljning med påminnelse först postalt, därefter postalt med ny enkät, till sist försöker vi få en telefonintervju. Dessa efterföljande moment är mycket kostnadsdrivande och därför bör ambitionen vara att få med sig partnerenkäten hem, ifylld, när Du lämnar hushållet.

5.3 Genomförande

Om maken är hemma, ge denne partnerenkäten innan du börjar intervjun med IP. Glöm inte att fylla i UB-nummer samt IVE-nummer på enkäten och att anteckna i UB:n att enkäten delats ut! Berätta för maken att det kommer att gå fortare för denne att fylla i sin enkät än vad intervjun tar, men be om att denne ändå gör det under intervjuns gång. (Partnerenkäten kommer i de flesta fall att ta ungefär en kvart till tjugo minuter att fylla i.) Om bokningen av intervjupersonen går lätt och det är ett hushåll där inga barn skall delta och det i övrigt inte

verkar finnas några hinder eller svårigheter, kan partnerenkäten introduceras vid bokningstillfället – detta bör dock vara undantag.

Om du överlämnar partnerenkäten till maken och denne är avvisande eller avogt inställd, ödsla ingen tid på övertalningsförsök vid detta tillfälle – huvudsaken är alltid att få in intervjun med IP. Be i sådana fall att åtminstone få lämna enkäten så kan maken läsa igenom frågorna i lugn och ro när det passar. För dessa makar kan en telefonuppföljning med påminnelse vara att föredra framför en postal påminnelse.

Även om det finns en skriftlig introduktion till partnerenkäten på själva enkäten, kan det vara bra med en kort introduktion, något allmänt om levnadsnivåundersökningen med tillägg att det är viktigt att även känna makens levnadsförhållanden. *Deltagandet är naturligtvis frivilligt och det är viktigt att maken också underrättas om att broschyren som gått till IP också gäller för maken – där kan man läsa bl.a. om vilka sekretessbestämmelser som gäller. Erbjud maken en egen broschyr om IP:s inte finns tillgänglig.*

Om maken inte är hemma vid intervjutillfället, gör intervjun med IP först. Lämna därefter över partnerenkäten till IP för vidare befordran till maken och förklara kort för IP poängen med enkäten. Glöm inte att lämna svarskuvert och fråga om IP har broschyren kvar (lämna annars en ny sådan). Erbjud Dig att ringa upp och introducera enkäten – det kan vara bättre för IP. Notera svarskuvertet med Make-LNU .

Om intervjun inte görs i IP:s hem, lämna enkät plus svarskuvert plus broschyr till IP för vidare befordran till maken. Även i dessa fall noterar Du förstås Make-LNU på svarskuvertet. Erbjud Dig att ringa upp och introducera enkäten – det kan vara bättre för IP. Observera att det är viktigt att makarna inte läser varandras enkätsvar. För att garantera konfidentialiteten kan Du lägga ned partnerenkäten och IP:s svarsenkät i separata kuvert. Det är bra om varje intervju görs separat, men vi kan dock inte förbjuda makarna att samråda om det är någon fråga som de behöver hjälp med.

6. ALLMÄNT OM SVARSKUVERT OCH GÅVOR

6.1 Notering på svarskuvert/insändningskuvert

Alla med posten till Örebro inkommande svarskuvert skall ha någon av nedanstående noteringar:

- **LNU** (för huvudundersökningen); Obs! Frågeblankett och UB i separata kuvert, som vanligt.
- **Barn-LNU**
- **Make-LNU**
- **FÖRSTA INTERVJU**   *Den första intervjun Du genomför markerar Du, både på insändningskuvert och frågeblankettens försida, med FÖRSTA INTERVJU.*

Vår ambition är att ha en första kontakt med varje intervjuare så snart den första intervjun är genomförd.

6.2 Gå vor

I varje IP-brev som gått ut finns en Trisslott till urvalspersonen. Vid kurserna har Du kvitterat ett antal Trisslotter som Du förfogar över fritt, dock endast för LNU! Det betyder att Du kan ge en Trisslott till varje person som medverkar till intervju i huvudundersökningen. Om Du tycker att en del intervjuer är lätta att få samverkan till finns det inget som hindrar att Du buffrar upp dessa lotter för att använda dem till urvalspersoner som behöver mer övertalning. Även möjligheten att ge dem till make/maka/sambo efter att enkäten är ifylld finns.

Barnen som medverkat till barnintervjun får behålla den free-style som intervjun genomfördes med. Detta gäller endast de intervjuer där barnen varit hemma och genomfört sin intervju vid samma tillfälle som vuxenintervjun. I de fall barnintervjun genomförts per telefon i efterhand erbjuds biocheckar. De barn som inte vill ha free-stylen kan erbjudas två-biocheckar (se avsnitt 4 ovan, om barnintervjuer).